

láciou konania, zmyslom pre spravodlivosť a ušľachtilými mravnými zásadami.

Aj zo stručnej charakteristiky doteraz prešlej životnej a profesionálnej dráhy PhDr. Michala Stríženca, DrSc. vyplýva, že ide o jubilanta celej česko-slovenskej komunity psychológov. V jej mene mu m. i. želáme ďalšie výrazné počiny v profesionálnom živote a zaslúžené ocenenie jeho príkladne činorodej práce.

D. Kováč

DOCENT ZDENĚK MATĚJČEK SEDMDESÁTILETÝ

Není sporu o tom, že psychologie je účinným činitelem působení na jedince i na lidská společenství. Byli si toho dobře vědomi ti, kdo rozhodovali o společnosti v minulých desetiletích a kteří se z psychologie snažili učinit služku ideologie. O oficiální psychologii té doby získáváme obraz např. z mnohých článků našeho časopisu Čs. psychologie s takovými tématy, jako úloha psychologie při změně společenského vědomí či výchově k „vědeckému světovému názoru“. Naštěstí to však byla toliko vnější slupka. Ani v průběhu dlouhých čtyřiceti let se psychologii nepodařilo vyřadit z účinného působení v oblasti jejího pravého poslání, tj. získávání vědeckých poznatků o člověku a jejich uplatnění v jeho prospěch. To je psychologie pojatá jako služba člověku a lidskému společenství, nikoli jako posluhování ideologii.

Za to, že si psychologie přes všechny překážky udržovala a rozvíjela tento svůj původní smysl, vděčíme zejména některým vynikajícím psychologům, kteří, svými kořeny a formováním tkvíce v době před deformacemi, pronesli a šířili ryzí poznání desetiletími přítmi, předávali je dalším a nyní spolu s námi stojí na prahu nového období. Patří mezi ně např. doc. J. Langmeier, který svou sedmdesátku oslavil v loňském roce.

Jedinečným příkladem tu je doc. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., který v letošním létě dovršuje ve vší svěžesti sedmdesátku. Před lety, v návrhu na udělení Balzanovy ceny, jsem jej (spolu s doc. Langmeierem) charakterizoval jako rozvíjitele odkazu J. A. Komenského pro 21. století. Je živoucím klasikem naší psychologické literatury. Nebudeme se tu zabývat výčtem jeho monografií a článků v mateřštině i řadě světových jazyků, v nichž i přednáší (v paměti účastníků jednoho mezinárodního kongresu je jeho zaskakování za tlumočnicka z angličtiny do španělštiny), neboť by nám nezbylo místo pro nic jiného. Připomeňme jen, že jeho práce nejsou nikdy suchopárnou teorií, ale při vší vysoké odbornosti čtou se jako beletrie. Vždyť také úkolem psychologa v pojetí jubilantově je naslouchat lidským příběhům a snažit se je pochopit. „Rozumět znamená pomáhat,“ je jeho devizou.

Svou životní praxí pak Z. Matějček ukazuje, že psychologii se její elév učí nejenom studiem, ale tím, že — jako v renesanční dílně — pracuje pod vedením zkušeného mistra, jehož styl přebírá a nese dál, i když samozřejmě postupem času modifikovaný vlastní osobností, vždy však s pečeti školy mistrovny. Matějčkovi je psychologie vědou (vyžaduje usilovné studium), uměním (nutná je intuice, tvořivost), ale též řemeslem a každodenní prací (nebyl by mohl vytvořit dílo tak rozsáhlé, kdyby podle své rutinní případové práce nevyužil každé volné chvíle i večerů a nocí v předstíni malého bytu k přemýšlení a psaní). Je jedním z těch,

kdo za sebou mají skutečný zástup žáků a následovníků, má svoji „matějčkovskou“ školu, a to i přesto, že na universitě učil vždy jen externě. Měsíce a roky, strávené po jeho boku před studiem, během studia i po něm, jsou tím, na co jeho žáci vděčně vzpomínají.

Pohledme krátce na některé méně známé okolnosti a stránky života jubilantova. Narodil se v rodině ředitele Státního hřebčína v Kladrubech nad Labem. Vyrůstal v úzkém sepětí s přírodou, mezi živými tvory. Snad právě to jej disponovalo k životnímu postoji vnímavého a vcitivého pozorovatele života a k plnému respektu k němu. Život jako jedinečný proces, řídicí se vlastními zákonitostmi, pro jejichž pozitivní uplatnění je možné, vhodné a nutné vytvářet podmínky. Tady jsou možná neuvědomované zdroje Matějčkovy blízkosti gesellovskému pojetí vývoje i přístupům humanistické psychologie, respektující na jedné straně danosti a popř. omezenosti v základech člověka, zároveň však optimisticky důvěřující, že vytvořením příznivých okolností lze mobilizovat netušené vývojové a uzdravné síly organismu. Pochopení a přijetí řádu života a respekt k člověku nejsou u Matějčka jen plody obdivu k přírodě, nýbrž jsou zakotveny hluboko v jeho křesťanské víře, o níž mnoho nemluví, kterou však žije. Přesvědčení, že každý lidský život, i postižený, stejně jako trápení a bolest, jež nelze odstranit nebo umenšit, mají svůj smysl, roste z ryzí zkušenosti tohoto života.

Poprvé jsem se s jubilantem setkal jako student na počátku šedesátých let v evangelickém sboru v Praze ve Vršovicích na jeho přednášce o tom, zda věda a víra (na příkladu psychologie) se vylučují či podporují. Odpověď byla jednoznačná, jako svědectví celého jeho života a práce, a léty zraje jako dobré víno. Zpracování vlastního tělesného handicapu — řečeno s Adlerem — na pozitivní straně života umocnilo jeho „cit pro společenství“ a lidskou solidaritu i schopnost vcítit se do starostí druhých. Je prvorozeným ze dvou sourozenců, tedy opět jedna z dispozic pro dráhu psychologa.

Za války po maturitě — při nemožnosti dalšího studia — pracoval u Bati. Po válce studoval na filosofické fakultě UK v Praze světovou literaturu. Tématem jeho disertační práce byl Miltonův Ztracený ráj. Změnám po únoru 1948 vděčíme za Matějčka — psychologa profesí. Z kádrových důvodů nemohl totiž získat místo odpovídající jeho vzdělání — středoškolského učitele. Z nouze — jiná možnost nebyla — přijal místo psychologa v Sociodiagnostickém ústavu (na postižených dětech se toho tolik nedalo ideově pokazit), kde „zapadl“ do interdisciplinárního týmu, vedeného MUDr. Oldřichem Říhou, v němž již tehdy působili o rok starší dr. Langmeier, dr. Smržová, dr. Nováková a jako dětský lékař jiný vynikající letošní jubilant — devadesátník MUDr. Karel Macek (lehké dětské encefalopatie byly původně jeho objevem).

Byla to šťastná změna životního směřování. Zde nastalo dvacet bohatýrských let každodenní rutiny — tisíce vyšetřených dětí, návštěvy kojeneckých ústavů a dětských domovů — rezervoár zkušeností a inspirace pro výzkumné projekty a vědeckou práci, zahrnující zejména drobná postižení CNS, dyslexii, psychickou deprivaci a subdeprivaci... Jimi podstatným způsobem spoluvytvářel naši moderní dětskou psychologii, při nedostatku světového písemnictví o to obtížněji, že některé otázky bylo nutno řešit originálně, bez opory v písemnictví. Jak se postupem času ukázalo, staly se tyto práce podnětem k reformám u nás (odklon odborníků a později společenských činitelů od favorizování kolektivní výchovy, humanizace péče o děti, novela zákona o rodině, rozvoj nových

forem náhradní rodinné péče) i původním vkladem do světové pokladnice vědy. Za těchto okolností nebylo leckdy možné — přes všechny výhrady — odepřít mu souhlas s účastí na zahraničních kongresech a přednáškových cestách (i když i to se někdy dělo), jež ovšem akceptoval jen s podmínkou, že nepřijme od našich orgánů ničeho na úhradu nákladů cesty a pobytu.

Jubilant sám připomíná, že vždy pracoval na místě podřízeném, nikdy nikomu nešéfoval. Nutno dodat, že se stal neformální, ale o to více uznávanou autoritou studentů, psychologů, lékařů, pedagogů a rodičů, kteří se k němu dodnes s důvěrou obracejí. Vděčně na něho vzpomínají mnozí, kterým v sedmdesátých a osmdesátých letech, tedy v době, kdy pro své postoje nemohli pracovat ve svém oboru, dal (se svými spolupříjemci) příležitost k výdělku a slušné práci tím, že je zapojil do výzkumných projektů. Za šťastnou životní okolnost považuje, že na všech svých pracovištích měl osvědčené a rozumné představené, kteří mu vytvářeli za daných okolností optimální podmínky pro samostatnou práci.

V r. 1969 postoupil do ranku učitelského — stal se na dalších dvacet let asistentem katedry pediatrie ILF v Praze. Jádrem jeho činnosti byla opět rozsáhlá poradenská praxe, při níž jej zastihujeme obklopeného řadou školenců, kteří mu visí na rtech a lapají každé jeho gesto. Přednáší lékařům i psychologům. Pod jeho vedením vzniká v rámci České logopedické společnosti sekce specifických poruch učení, na jejichž pravidelných měsíčních seminářích se po léta setkává ke stovce „dyslektologů“ a „encefalopatologů“. Než se formálně podaří ustavit sekci, podepisuje pozvánky trojice „Štužlamat“ (Šturma—Žlab—Matějček). Kterýsi horlivý ředitel školy donese pozvánku na ministerstvo školství, kde se příslušný referent rozčílí nad tím, že nějaký „soudruh Štužlamat“, kterého on nezná, si bez jeho souhlasu dovolí zvát lidi na seminář. A semináře mají být zrušeny (nakonec přičiněním dobrých lidí fungují dodnes). Nebylo snadné v té době formovat a šířit věcné poznání. Byla to však úloha nezbytná a nezastupitelná.

Doba od obhajoby habilitační práce (v době polednového tání) ke schválení docentury si vyžádala 5 let. Docentský diplom byl jemu a jinému nestraníku na rozdíl od všech ostatních, kteří jej obdrželi slavnostně od ministra, předán ve vší tichosti prorektorem. Jasně světlo je někdy více patrné z dálky než zblízka. Docent Matějček obdržel v minulém roce čestný doktorát kanadské university v Saskatoonu, avšak jmenování profesorem, jež by vyjádřilo oficiálně to, co psychologická veřejnost má za samozřejmé, vyřízeno není. V nedávné anketě mezi našimi psychology, pořádané Českomoravskou psychologickou společností při ČSAV, jejímž cílem bylo shromáždit jména odborně a lidsky nejdůvěryhodnějších psychologů, obdržel jubilant daleko nejvíce hlasů.

V době současných proměn péče o děti u nás je doc. Matějček jako žádaný expert u všeho nového a dobrého. Ze studnice moudrosti a zkušeností iniciuje, pomáhá vytvářet a konkretizovat řadu záměrů a projektů. Jeho srdce v posledních letech patří zejména dětem opuštěným a výrazněji postiženým spolu s jejich rodinami, aniž by zapomínal na ostatní. Byl u obnovy činnosti Sdružení přátel SOS dětských vesniček, podílí se na výběru dětí a výběru i přípravě matek. Nadále pokračuje ve výzkumném sledování dnes již dospělých dětí z nechtěných těhotenství a jejich potomstva. Angažuje se v nově vznikajících zařízeních péče o postižené děti. Jsem šťasten, že tak, jako jsme spolu mohli úzce spolupracovat na Dětské klinice ILF, kam jsem po něm nastoupil a kam nej-

méně jednou týdně docházel, se nyní podílí na vytváření Dětského centra v Praze 9, jež by se mělo a mohlo stát i výukovou základnou pro studenty psychologie a psychology s hlubším zájmem v této oblasti.

Jak vidno, sedmdesátka jej zastihuje v neutuchající aktivitě. Moc bychom sobě i jubilantovi přáli, abychom se s ním mohli v blízké i daleké budoucnosti vídat aspoň tak často jako dosud a nechat se jím inspirovat a povzbuzovat a abychom v tomto časopise — navždy oproštěném od balastu — mohli vzpomínat mnoha jeho dalších živoucích jubileí.

J. Šturma